

KLASİK TEFSİRLERDE YER ALAN BİR İSRİLİYAT ÖRNEĞİ

*Hikmet AKDEMİR**

AN EXAMPLE OF ISRAILYYAT THAT IS WIDESPREAD IN EARLY TAFSİR LITERATURE

Israiliyyat can be defined briefly as news and information that seem to be coming to Islam from Biblical sources. In Islamic literature, these accounts are mainly found in Quranic Tafsirs. The Israiliyyat, many of which are contradictory to the spirit of the Quran and taken by the tafsir authors without any critical remark, brought with them issues that are almost impossible to resolve.

A classic example of such Israiliyyat news is related to naming of the prophet Adam and Eve's children. According to the news, with the temptation of Satan, they are alleged to call their children 'Abd al-Harith', meaning 'the servant of Satan', Harith being one of the names of Satan. According to the Islamic creed, the prophets are innocent. Thus, Adam, as the first human being and the first prophet, was also innocent and cannot be guilty of such an unacceptable act. It is obvious that these reports and others like them cannot be of Islamic origin. But rather, they must be stemming from a culture that can attribute the wrongdoings of human beings to the prophets with no hesitation.

A. Giriş

Tefsir ilminin önemli problemlerinden biri olan israiliyyat kısaca, “başta Yahudilik olmak üzere diğer din ve kültürlerden İslam’a girmiş olan her türlü malumat” olarak tarif edilir.¹

* Yrd Doç. Dr. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hikmetakdemir@hotmail.com

Başlangıçta “Kur’an-ı Kerim’in anlaşılması ve açıklanması” gibi makbul bir hedefe yönelik olarak revaç bulan israiliyyat, zamanla bu hedefin tam aksi bir sonucu hazırlamış, özellikle Kur’an tefsirlerini istila ederek içinden çıkılmayacak problemleri beraberinde getirmiştir. Bilhassa Kur’an kıssalarında müphem bırakılan ve aslında bilinmesi insanlara hiçbir fayda sağlamayan hususlarda israiliyyatın bolca kullanıldığını görmekteyiz. Üstelik tefsirlere giren bu kabil bilgilerden bir kısmı, müfessirler tarafından iyice tahkik edilmeden nakledildiği için âyetlerin sarih manalarıyla çelişmektedir. Ayrıca bu rivâyetler, yazılıp okunduğu asrın insanlarını yanlış bilgilendirmekle kalmamakta; daha sonraki asırlarda bu yanlışlığın devamını sağlamanın yanı sıra, doğuda ve batıda bazı kötü niyetli kişilerin istismarlarına da malzeme teşkil etmektedirler. Günümüzde “Garanik Masalının” bir kısım oryantalist ve yazarlar tarafından istismar edilmesi bunun en canlı örneğidir.²

Bu makalemizde yukarıda bahsi geçen israiliyyat örneklerinden “Hz. Âdem ile eşinin Şeytanın telkini ile çocuklarına verdikleri bir isim nedeniyle şirke düştüklerini” ifade eden israilî haberleri irdelemeye çalışacağız.

B. İsrailî Haberlerle Açıklanan Âyet ve Yorumu

Örnek olarak inceleyeceğimiz israilî haberlerle açıklanan âyet, A’raf sûresinin 190. âyetidir. Kendilerinden önceki âyetlerin bir devamı olarak düşünüldüğünde, bir önceki âyetle beraber bu âyetin, Kureyş müşriklerini imana davet eden tevhid delillerinden birisi olduğu kolayca anlaşılmaktadır. İman etmeyenlerle ilgili örneklerin verildiği âyetlerin akabinde gelen 184. âyetle beraber Kureyş müşriklerine hitap başlamaktadır: “*Bunlar hiç düşünmediler mi ki kendilerine tebliğde bulunan arkadaşları Muhammed’de deliliktен hiçbir eser yoktur. O sadece ilerideki tehlikelerden kurtarmak için görevli bir uyarıcıdır.*” Bu hitaptan sonra onlara göklerin ve yerlerin hükümranlığını, Allah’ın yarattığı şeylerdeki nizamı düşünmeleri tavsiye edilir.³ Onların kıyametin ne zaman kopacağını Allah Resûlüne sorduklarını, halbuki onun bu konuda bir bilgisi olmadığını, bunu sadece Allah’ın bileceğini beyan eden âyetin ardından söz konusu hükme delil mahiyetinde şu ifadeler yer almaktadır: “*De ki, ben kendim için bile Allah dilemedikçe hiçbir şeye kadir değilim. Kendime ne bir fayda sağlayabilirim, ne de gelecek bir zararı uzaklaştırabilirim. Şâyet gaybı bilseydim, elbette çok mal mülk elde ederdim, bana hiç fenalık da dokunmazdı. Ama ben iman edecek*

¹ Geniş bilgi için bkz. Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyât*, Ankara 1979, s. 6-7.

² Garanik kıssasının istismarı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Cerrahoğlu, İsmail, “*Garanik Meselesinin İstismarcıları*,” A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1981, c.XXIV, s. 69-83.

³ A’raf, 7/185.

*kimseler için sadece bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."*⁴

İşte meallerini takdim ettiğimiz bu âyetlerin sevk edilmesindeki asıl maksadın "Mekke müşriklerine delil getirmek" olduğu açıkça görülmektedir. Şüphesiz insanın ve özellikle de ilk insanın yaratılışı, en açık tevhid delillerinden birisidir. Dolayısıyla bu bağlamda, bu delile yer verilmesi önceki âyetlerle tam bir uyum, ahenk ve bütünlük arz etmektedir: " *O dur ki sizi tek bir candan yarattı ve bundan da gönlü kendisine ısınсын diye eşini inşa etti. Erkek eşini sarıp bürüdü, o da hafif bir yük yüklendi, hamile kaldı. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca her ikisi de Rab'leri olan Allah'a yönelip 'eğer bize sağlıklı, kusursuz bir evlat verirsen, mutlaka sana şükreden kullarından oluruz.'* diye yalvardılar."⁵

Âyetin başında bahsi geçen "tek bir can" ile eşinden kast edilen kişilerin kimler olduğu hususunda şu görüşler ortaya atılmaktadır:

1-Hz. Âdem ve eşi.⁶

2-Genel olarak insan cinsi.⁷

3- Kureyş kabilesinin atalarından "Kusay" ve eşi.⁸

4-Allah'a iman etmeyen müşriklerden her hangi birisi ve eşi.⁹

5-Yahudiler ve Hıristiyanlar.¹⁰

⁴ A'raf, 7/188.

⁵ A'raf, 7/189.

⁶ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1400/1980, IX, 97; Zemahşerî, Carullah Mahmud b. Umer, *el-Keşşâf*, Beyrut 1403/1983, II, 136; İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdu'l-Mesir fi İlmî't-Tefsir*, Beyrut 1407/1987, III, 300-301; Razi, Fahrüddin, *Mefatihü'l-Ğayb*, Mısır 1357/1938, XV, 85, 88-89; Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut 1965, VII, 337; Neseî, Abdullah b. Mahmud, *Medarikü't-Tenzil*, Beyrut 1408/1989, I, 568; Gımatî, Ebu'l Kasım, Muhammed b. Ahmed b. el-Cüzey el-Kelbî, *Kitabü't-Teshil fi Ulumi't-Tenzil*, Tahkik: Muhammed Abdulmün'im el-Yunusî - İbrahim Atvah Avaz, Kahire 1973, II, 103; Ebû Hayyan, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî, *el-Bahru'l-Muhit*, Beyrut 1411/1990, IV, 438; İbn Kesir, İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut 1408/1988, II, 285; Beydavî, Nasirüddin Ebu'l-Hayr Abdullah b. Umer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tenzil*, Mısır 1388/1968, I, 380; Ebussuud, Muhammed b. Muhammed el-İmadî, *el-İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, Beyrut t.y. II, 330; Alusî, Ebu'l-Fazî Şihabüddin es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Maani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Beyrut t.y. IX, 137.

⁷ İbnu'l-Arabî, Ebubekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkamu'l-Kur'an*, Tahkik: Ali Muhammed el-Becavî, Beyrut t.y. II, 860; Kurtubî, VII, 339; Ebû Hayyan, IV, 438; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1970, IV, 2350-2351; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, III, 429-430.

⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 137; Râzî, XV, 87; Neseî, I, 569; Ebû Hayyan, IV, 439; Beydavî, I, 381; Muhammed b. Yusuf el-Vehbî el-İbadî, *Himyanu'z-Zâd ila Dâri'l-Meâd*, VII (1), 100; Elmalılı, IV, 2351.

⁹ Râzî, XV, 87; İbn Kesir, II, 286-287; Mevdudî, Ebu'l-A'lâ, *Teshimu'l-Kur'an*, Çev: Dr. Ahmed Asrar, İstanbul 1995, I, 750-751.

Âyetteki hitabın umumi olması, üçüncü ve beşinci görüşün çok uzak bir ihtimal olduklarına delalet etmektedir. Âyetin öncesinde müşriklerden bahsedilmesi, dördüncü ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber, nefis kelimesinin nekre oluşu (من نفس واحدة) ve “منها” kelimesinden “onun cinsinden” manasının da rahatlıkla anlaşılması sebebiyle âyetin ikinci yoruma hamledilmesine hiçbir engel yoktur. Zaten bu takdirde birinci tefsir de bu yorumun kapsamına girmektedir.¹¹ Başka bir deyişle, ikinci yoruma göre hem ilk insan ve eşi; hem de onların neslinden kıyamete kadar gelecek olan tüm evli çiftler, âyetin kapsamına dahildir. Ancak şu sebeplerden dolayı birinci görüşün daha isabetli olabileceği söylenebilir:

1- Anlamı fazla değiştirmeyen tek bir kelime farkı (خلق - جعل) dışında lafızları, bu âyet ile aynı olan Nisâ sûresinin başındaki âyette Hz. Âdem'den söz edildiği kesindir: “*Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının!*”

2-Önceki âyetler, müşriklere tevhid delillerini serdettiğine göre bu âyet de o delillerden biri olmalıdır. Allah'ın varlığına ve birliğine delalet etmesi açısından ilk insanın yaratılışı, gözümüzle görüp sebeplerine aşına olduğumuz bebeklerin yaratılmasından çok daha etkilidir. Zira ilk insanın yaratılışı, şimdiki gibi bazı sebeplerle açıklanamaz.

3- İlk insanın yaratılışının anlatılmasından sonra, ilk çocuğun doğumundan söz edilmesi daha uygundur. Dolayısıyla âyette ilk annenin, ilk hamileliğinden ve ilk çocuğunu dünyaya getirişinden bahsedildiğini söylemek daha isabetli gözükmektedir.

Hz. Âdem ile eşinin, ya da ikinci görüşe göre onların neslinden gelen her hangi bir evli çiftin dualarından sonra gelen ve israilî haberler ile açıklanması nedeniyle asıl konumuzu teşkil eden âyetin meali ise şöyledir: “*Allah kendilerine kusursuz bir çocuk verince, onların ikisi de verdiği çocuk sebebiyle Allah'a bir takım ortaklar yakıştırdılar. Halbuki Allah onların yakıştırdıkları her türlü ortaktan münezzehtir.*”¹²

Yukarıda sıraladığımız görüşlerden birincisi dışındaki diğer dört yoruma göre bu âyetin anlaşılmasında herhangi bir problem yoktur. Zira burada insanların genel karakterlerinin tezahürlerinden birisi vurgulanmaktadır. Ancak birinci görüş esas alındığı takdirde, bir öncesiyle beraber düşünülürse, bu âyet de ilk bakışta Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan bahsettiği izlenimini vermektedir. Nitekim fiilin tesniye (جعل له) olması bu izlenimi

¹⁰ Ibnu'l-Cevzi, III, 303; İbn Kesir, II, 286; Suyutî, Abdurrahman Celalüddin, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Beyrut 1409/1988, III, 626.

¹¹ Elmalılı, IV, 2350-2351.

¹² A'raf, 7/190.

kuvvetlendirmektedir. Fakat âyetin sonunda gelen fiilin çoğul olması (يشركون), ki aynı şahısların kast edildiğinin vurgulanması için aynı üslûbun devamı olarak bunun da tesniye (يشركا ن) sigasında gelmesi gerekirdi, bu izlenimin doğruluğu hakkında bazı soru işaretlerinin ve şüphelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla müfessirlerin bir kısmı bu şahıslardan kast edilenlerin ilk insan ve eşi olduğunu söylerken; diğer bir kısmı da onların neslinden gelen ve çocukları sayılan başka kişiler olduklarını dile getirmektedirler.¹³

Kanaatimizce aşağıda serdedeceğimiz delillerden dolayı bu görüşlerden ikincisi daha isabetli ve makul gözükmektedir.¹⁴

1-Âyet kafirlere delil getirme bağlamında, onlara hitap eden bir pasajın içinde yer almaktadır. Bu nedenle dua cümlesiyle beraber (189. âyet) Hz. Âdem ve eşinden bahseden bölümün sona erdiği ve yeniden asıl konu olan kafirlere hitaba dönüldüğü rahatlıkla söylenebilir.

2-Âyetin sonundaki fiilin (يشركون) çoğul olarak getirilmesi, bu fiildeki faillerin çoğul olduğunu; dolayısıyla ilk fiilin tesniye olan fiilin (جعل) faillerinden farklı olduğuna delalet etmektedir. Her ne kadar âyetin son cümlesini istinaf (başlangıç) olarak kabul edip Mekke müşriklerine delalet ettiğini söyleyenler varsa da,¹⁵ aynı konudan bahsedilmesi ve aynı fiilin türevlerinin (يشركون - شركاء) kullanılması bu görüşü oldukça zayıf bir konuma düşürmektedir.¹⁶

3- Bu âyetin (190. âyet) hemen ardından gelen âyette putperestlerden ve onların putlarından bahsedilmektedir: “Ona, hiçbir şeyi yaratmaya güç yetiremeyen, zaten kendileri de yaratılmış olan mahlukları mı eş sayıyorlar? Halbuki o şerikler kendilerini putlaştırınların imdadına yetişemezler. Hatta kendilerine bile yardım edemezler.”¹⁷ Bu ifadeler “bir önceki âyette bahsedilen kişilerin putperest; ortak koştukları şeylerin de putlar olduğu” görüşünü kuvvetlendirmektedir.¹⁸

4-Bu âyette kastedilen şahısların Hz. Âdem ile eşi olduğuna açıkça delalet eden hiçbir sahih hadis, kaynaklarda mevcut değildir.¹⁹ Bu konuda sadece Tirmizî (v. 279/892) ile Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), tek bir tarikile “Semure b. Cündeb” (v. 50/679) adlı sahabiden gelen şu hadisi nakletmektedirler: “Havva hamile kaldığı zaman, İblis onun etrafında

¹³ Bkz. Taberî, IX, 99-100; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, II, 137; Râzî, XV, 87; Ebussuud, II, 331.

¹⁴ Ayet hakkındaki diğer yorumlar için bkz. Râzî, XV, 85-89; Kurtubî, VII, 338-339; Alusi, IX, 137-143.

¹⁵ Örnek olarak bkz. Taberî, IX, 101; Elmalılı, IV, 2353.

¹⁶ Bkz. Râzî, XV, 87; Kurtubî, VII, 339.

¹⁷ A'raf, 7/191-192.

¹⁸ Bkz. Râzî, XV, 90.

¹⁹ Bkz. Ebû Hayyan, IV, 440.

dolaşıp durdu. O zamana kadar onun hiçbir çocuğu yaşamamıştı. İblis ona dedi ki, 'doğacak çocuğuna Abdulharis adını ver!' o da çocuğuna Abdulharis ismini verdi. Bu çocuk yaşadı. İşte bu şeytanın telkini ve emri idi."²⁰

Senedinde yer alan bir çok ravinin güvenilir olmadığına dair bilgilerin yanı sıra, hadis otoritelerine göre bu hadis merfu değil, mevkuftur.²¹ Hadis sahih olarak kabul edilse bile burada sadece Havva'nın tek başına Şeytanın telkinine kulak vererek çocuğuna bir isim verdiğinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla tek taraflı bir karar ve fiil olan bu olay metinde yer almadığı halde, Hz. Âdem'e de isnat etmek yanlış olur. Belki de Hz. Âdem bu yanlış kararı hemen düzeltmiştir. Kısacası merfu hadis olarak rivâyet edilen metne göre karar ve fiil sadece Havva'ya aittir. Şâyet sonuçta bir günah söz konusu ise o da sadece ona ait olmalıdır. Zira "hiçbir kimse bir başkasının günah yükünü taşımaz."²²

Diğer taraftan daha önce de belirttiği gibi âyetten anlaşılan Havva'nın ilk çocuğunun dünyaya gelişidir. Oysa hadiste daha önce birkaç doğumun gerçekleştiği ve doğan çocukların yaşamadıkları belirtilmektedir. Bu hususta âyet ile hadis arasında açık bir çelişki söz konusudur. Bu çelişki "merfu hadisin bu âyeti açıkladığı" görüşünü çürütmektedir.

C. Konuyla İlgili Olarak Nakledilen İsrailî Haberler

Konuyla ilgili olarak tefsirlerde nakledilen pek çok israilî rivâyet mevcuttur.²³ Bu haberleri, en kapsamlı ilk rivâyet tefsiri olması hasebiyle Taberî'nin (v.310/922) eserini esas alarak, mükerrerlere değinmeden nakletmeye çalışacağız:

1-İbn Cüreyc (v. 150/767) , Said b. Cübeyr'den (v.95/713) nakletmektedir: "Hz. Âdem ve eşi yer yüzüne indirildikleri zaman, Hz. Âdem'in nefsinde şehvet yaratıldı. Bunun üzerine o eşiyle beraber oldu, eşi de hemen aynı anda hamile kaldı. Hamile kalır kalmaz, karnındaki bebek (büyüyüp) hemen oynamaya başladı. Havva:

²⁰ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, V, 267; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, V,11.

²¹ Hadisin senet tenkidi için bkz. İbn Kesir, II, 285- 286; Ateş, Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan*, İstanbul t.y s. 82- 83.

²² İsrâ 17/15; Fâtır , 35/18 ; Zümer , 39/7; Necm, 53/38.

²³ Ferrâ, Ebû Zekerîya Yahya b. Ziyad, *Meani'l-Kur'an*, Tahkik: Ahmed Yusuf Necatî-Muhammed Ali en-Neccar, Beyrut t.y. I, 400; Taberî, IX, 98-101; Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahrü'l-Ulûm*, Tahkik: Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud-Dr. Zekerîya Abdulmecid en-Nevtî, Beyrut 1414/1993, I, 588; İbnü'l-Cevzi, III, 301-303; Râzî, XV, 85-86; Kurtubî, VII, 337; Nesefî , I , 568-570; Beydavî, I, 381; İbn Kesir, II, 285-287; Suyutî, III, 623-625; Alusî, IX, 142; Muhammed b. Yusuf, VII (1), 97-99;

-Bu da nedir? dedi. Derken İblis ona geldi ve dedi ki:

-Yeryüzünde deve, sığır ve keçiden başka bir şey görüyor musun? İşte o çocuk da bunlardan biridir. Havva:

-Allah'a yemin olsun ki ondan dolayı (vücudumda) sıkıntı ve elem çekmeyen (bir uzvum) yoktur. İblis:

-Bana itaat et ve ona 'Abdulharis' ismini ver ki sizin benzeriniz (gibi bir insan olarak) dünyaya gelsin!²⁴

Havva bu diyalogu Âdem'e anlattı. Âdem:

-O bizi cennetten çıkaran tanıdığımızdır.

Nihâyet doğan çocuk öldü. Sonra Havva tekrar hamile kaldı. İblis yine ona geldi ve dedi ki:

-Bana itaat et ve ona 'Abdulharis' ismini ver! -Melekler arasında İblis'in adı 'Haris' idi.- Yoksa ya deve, ya sığır, ya koyun, ya da keçi doğurursun. Yahut da onu öldürürüm. Gerçekten ilk çocuğunu ben öldürdüm.

Havva bu olayı da Hz. Âdem'e aktardı. Bu sefer sanki o, şeytanın talebini hiç de nahoş karşılamadı. Bunun üzerine Havva çocuğuna 'Abdulharis' adını verdi. İşte bu husus, âyetteki '*bize salih (kusursuz) bir evlat verirsen...*' ifadesinde dile getirilmektedir. Buradaki '*salih*' kelimesi 'bizim benzerimiz bir varlık' anlamındadır. '*Onlara salih bir evlat verince...*' ifadesinde de aynı anlam söz konusudur.²⁵

2-Süddî'den (v. 127/744) nakledilmektedir: "Havva'nın hamileliği ilerleyip bebek karnında büyüyünce İblis geldi ve onu şu sözleriyle korkuttu:

-Nereden biliyorsun, belki de karnındaki bir köpek, bir domuz, ya da bir eşektir. Onun nereden çıkacağı hakkında bir fikrin var mı? Arkandan mı çıkıp seni öldürecek yoksa önünden mi? Ya da karnını mı yarıp seni öldürecek?

Bu olay Hz. Âdem'in eşiyle birlikte kendilerine salih bir evlat vermesi için Allah'a dua ettikleri esnada vuku bulmuştur. Buradaki '*salih*' kelimesi, '*bizim benzerimiz olan bir insan*' anlamındadır.²⁶

3-Semure b. Cüdebe, (v.50/679) Allah Resûlünden (s.a.v.) nakletmektedir: "*Havva'nın hiçbir çocuğu yaşamıyordu. 'Şayet bir çocuğu olursa ona Abdulharis adını vereceği' şeklinde bir adakta bulundu. Bu adaktan sonra doğan çocuğu yaşadı ve o da ona Abdulharis adını verdi. Bu şeytanın bir telkininden ibaretti.*"²⁷

²⁴ Suyutî'nin naklettiği bir rivayete göre, Şeytanın teklif ettiği isim "Güneşin Kulu" anlamına gelen "Abduşems'tir".(Suyutî, III, 624).

²⁵ Taberî, IX, 98; Suyutî, III, 624.

²⁶ Taberî IX, 98.

²⁷ Taberî IX, 99.

4-Semure b. Cündeb'den rivâyet edilmektedir: "Hz. Âdem oğluna Abdulharis ismini vermişti." ²⁸

5-İbn Abbas'dan (v.68/687) nakledilmektedir: "Havva, Âdem'in çocuklarını doğuruyordu. Çocuklarını, Allah'ın kulları olarak nitelendiriyor ve onlara 'Abdullah- Übeydullah' gibi isimler veriyordu. Sonunda bu çocuklar ölüyordu. Derken İblis Havva ile Âdem'e geldi ve şöyle dedi:

-Doğacak çocuğa öncekilere verdiğiniz isimlerden başka bir isim verdiğiniz takdirde o yaşayacaktır.

Havva bir erkek çocuk doğurdu. Ona Abdulharis adını verdiler. İşte 'O dur ki sizi tek bir candan yarattı....' diye başlaya âyet, sonuna kadar bu konu ile ilgili olarak indirilmiştir." ²⁹

6-İbn Abbas'dan: "Odur ki sizi tek bir candan yarattı.... diye başlayan âyet, 'fe merret bihi' (فرمت به) ifadesi de dahil olmak üzere Hz. Âdem'den bahsetmektedir. Şeddesiz kıraatıyla 'fe meret bihi', 'Havva, hamile kalıp kalmadığı hususunda tereddüt etti' anlamındadır. Âyet aynı konuya devam etmektedir: 'Havva'nın hamileliği ilerleyince, şâyet Sen bize salih bir evlat verisen...' diye dua ettiler. Şeytan onlara gelip dedi ki:

-Çocuğunuzun nasıl bir varlık olacağını biliyor musunuz? Hayvan olup olmayacağını biliyor musunuz?

Şeytan, (bu gibi sözlerle) batılı onlara süslü gösterdi. Gerçekten o besbelli bir vesvese verip aldatandır. Bundan önce Havva iki çocuk doğurmuş, ancak onların ikisi de ölmüştü. Şeytan onlara dedi ki:

-Doğacak çocuğa şâyet benim adımı vermezseniz, sağlam bir şekilde dünyaya gelmeyecek ve o da ilk iki çocuk gibi ölecektir.

Bunun üzerine Âdem ve eşi doğan çocuklarına Abdulharis adını taktılar.İşte, 'Allah kendilerine kusursuz bir çocuk verince, onların ikisi de verdiği çocuk sebebiyle Allah'a bir takım ortaklar yakıştırdılar' âyetinden maksat budur." ³⁰

7-İbn Cüreyc, İbn Abbas'dan nakletmektedir: "Âdem'in ilk çocuğu dünyaya gelince, İblis ona geldi ve şöyle dedi:

-Gerçekten ben, bu çocuk hakkında sana nasihat edeceğim. Ona Abdulharis adını ver!

Hz. Âdem :

-Sana itaat etmekten Allah'a sığınırım. -İbn Abbas der ki: Şeytanın gökyüzündeki adı Haris idi- Cennetteki yasak ağacın meyvesinden yeme

²⁸ Taberî IX, 99.

²⁹ Taberî IX, 99; İbn Kesir, II, 286; Suyutî, III, 625.

³⁰ Taberî, IX, 99; İbn Kesir, II, 286.

konusunda sana uymuştum da böylece cennetten çıkarılmama sebep olmuştun. Sana asla itaat etmeyeceğim.

Sonuçta bu çocuk öldü. Sonra bir çocuğu daha dünyaya geldi. Şeytan:

-Bana itaat et! (Sözümü dinle!) Yoksa ilk çocuğun gibi bu da ölecek!

Hız. Âdem yine onun sözünü dinlemedi. İkinci çocuk da öldü. Şeytan:

-Doğacak çocuğuna Abdulharis adını verinceye kadar onları öldürmeye devam edeceğim.

Âdem, çocuğuna Abdulharis adını verinceye kadar, Şeytan bu işe devam etti. "Onların ikisi de verdiği çocuk sebebiyle Allah'a bir takım ortaklar yakıştırdılar" âyetinin işaret ettiği husus budur. Âdem, ibadet söz konusu olmadan, Şeytanın sözünü dinlemekle sadece emre itaat konusunda onu Allah'a ortak koşmuş oldu. Başka bir ifadeyle, Âdem, Allah'a şirk koşmadı, fakat Şeytana itaat etmiş oldu.

(أشركه في طاعته في غير عبادة ولم يشرك بالله ولكن أطاعه)³¹

8-İkrime'den (v. 104/722) nakledilmektedir: "Ne Âdem , ne de Havva şirk koşmuştur. İşin aslı şudur: Onların çocukları yaşamıyordu. Şeytan, onlara geldi ve şöyle dedi:

-Çocuğunuzun yaşaması için gerekli olan sır, ona Abdulharis adını vermenizdir. "Onların ikisi de verdiği çocuk sebebiyle Allah'a bir takım ortaklar yakıştırdılar" âyetinden kastedilen budur."³²

9-Katade'den (v. 117/734) rivâyet edilmektedir: "Hz. Âdem'in dünyaya gelen her çocuğu ölüyordu. Şeytan ona geldi ve dedi ki:

-Bu çocuğun yaşamasındaki sır şudur: Ona Abdulharis adını ver.

Hız. Âdem de öyle yaptı. Böylece Hız. Âdem ve eşi, ibadette değil de sadece isim konusunda Allah'a şirk koşmuş oldular."³³

10-Said b. Cübeyr'e , "Hz. Âdem Allah'a şirk koştu mu?" diye soruldu. O şöyle cevap verdi:

-‘Hz. Âdem Allah'a şirk koşmuştu’ demekten Allah'a sığınırım. Ancak olay şundan ibarettir: "Havva'nın hamileliği ilerleyince İblis ona geldi ve dedi ki:

-Bu çocuk nereden çıkacak? Burnundan mı, gözünden mi, yoksa ağzından mı?

Bu sözleriyle onu ümitsizliğe düşürdü ve devam etti:

-Onun sağlam olarak doğacağını biliyor musun? -Ravilerden İbn Fudeyle, 'sana zarar vermeden, seni öldürmeden' ifadesini eklemiştir.- Bana

³¹ Taberî, IX, 99; Muhammed b. Yusuf, VII (1), 98.

³² Taberî, IX, 99.

³³ Taberî, IX, 100; Semerkandî, I, 588.

itaat eder misin?

Havva:

-Evet, dedi.

-Öyleyse ona Abdulharis adını ver!

O da öyle yaptı. –Ravilerden İbn Cerir, ‘bu sadece isim konusunda bir şirk koşmak idi’ sözünü ilave etmiştir.’³⁴

11-Süddi’den rivâyet edilmektedir: “ Havva bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Bunun üzerine Şeytan onunla eşine gelerek şöyle dedi:

-Ona, benim kulum olduğunu ifade den bir isim verin! Yoksa onu öldürürüm!

Âdem :

-Bir seferinde sana itaat etmişim de beni cennetten çıkarmıştın.

Âdem ona itaat etmekten kaçındı ve oğluna ‘Abdurrahman’ adını verdi. Allah, Şeytanı çocuğa musallat etti ve Şeytan onu öldürdü. Havva başka bir çocuğa hamile kaldı. Onu doğurunca Şeytan ona yine aynı şeyi söyledi Âdem de aynı cevabı verdi ve onu dinlemedi. Bu çocuğuna ‘Salih’ adını verdi. Şeytan onu da öldürdü. Üçüncü çocuk doğunca, Şeytan onlara:

-Mağlup olduğunuza göre artık ona ‘Abdulharis’ adını verecek misiniz?- Bu (Haris) Şeytanın ismiydi. (Daha sonra) susup kaldığı zaman İblis adını almıştır.-

Onlar da bunu yaptı. “Onların ikisi de verdiği çocuk sebebiyle Allah’a bir takım ortaklar yakıştırdılar” âyeti buna işaret etmektedir. Yani isim verme konusunda şirke düştüler.³⁵

D. Rivâyetlerin Tahlil Ve Tenkidi

Âyetin tefsiri sadedinde kaynaklarda yer alan israilî haberlerin metin yönünden tenkidine geçmeden önce, ravilerle ilgili bir hususu hatırlatmak faydalı olacaktır: Raviler arasında İbn Abbas ve İbn Cüreyc gibi kendilerinden en fazla israilî haberlerin nakledildiği meşhur simalara rastlanmaktadır.³⁶ Bu husus söz konusu rivâyetlerin bu şahıslar ve kitap ehlinde müslüman olmuş diğer bazı kişiler vasıtasıyla İslamî literatüre girdiği görüşünü kuvvetlendirmektedir.³⁷

Bu hususu hatırlattıktan sonra, şimdi de yukarıdaki sıraya göre rivâyetleri

³⁴ Taberî, IX, 100.

³⁵ Taberî, IX, 100.

³⁶ Kendilerinden israiliyatın en çok nakledildiği kişiler hakkında geniş bilgi için bkz. Aydemir, s. 52-69.

³⁷ Bkz. İbn Kesir, II, 286-287.

metin yönünden tek tek inceleyelim:

1-Bir numaralı rivâyette tahlil ve tenkide tabi tutulacak hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a- Rivâyetin başında Hz. Âdem'in nefsinde, dünyaya indirildikten sonra şehvet duygusunun yaratıldığı ifade edilmektedir. Oysa Hz. Âdem'in yaratılışı cennette tamamlandığına göre, bütün duygularının orada da mevcut olması gerekir.

b- Havva'nın hamile kalır kalmaz, bebeğinin hemen kamında büyüyüp oynamaya başlaması Allah'ın bu dünyada koyduğu tedric ve tekamül kanununa aykırıdır. İlk annenin de bu günküler gibi bir hamilelik süreci geçirmesi tartışılmaz bilimsel gerçeklerden biridir. Dolayısıyla bu ifadelerin, insanların dikkatini çekmek, onları mucizevi ve esrarlı sözlerle celp etmek için uydurulmuş bir hurafe olduğu açıktır.

c- Rivâyetten anlaşıldığına göre, Şeytanın maksadına ulaşmak için izlediği tutum, kendisine yakışır bir şekilde sinsice ve kurnazca değil; tam aksine açıkça kendisini ele verecek tarzdadır. Şeytanın, onları cennetten çıkarmaya sebep olduğunda takındığı sinsi tavrı burada da takınması gerekmez miydi?

d- Şeytanın çocuğa verilecek isim olarak teklif ettiği 'Abdulharis' ismi, Hz. Âdem'in dilinin Arapça olduğu sonucuna götürür. Bu ise günümüzde ulaştığımız bilimsel gerçeklere aykırıdır. 'Haris' kelimesinin özel bir isim olarak Şeytana verildiği ve bu ismin o zamana kadar değişmeden geldiği kabul edilse bile, 'abd' (kul) kelimesinin yerini tutan başka bir kelimenin kullanılması gerekirdi. Ancak, Âdemce olan o orijinal kelime kullanıldıktan sonra, Arapça karşılığının 'abd' olduğu söylenebilirdi.

e-Rivâyette Şeytana isnat edilen "yoksa onu öldürürüm, gerçekten ilk çocuğunu ben öldürdüm." ifadelerinin de gerçekle ilgisi olmayan bir uydurma olduğu aşikardır. Zira bu ifadeler Şeytana verilen 'vesvese verme' kabiliyet ve yetkisini aşmakta; ona sadece Allah'ın kudreti dahilinde olan kainatta tasarruf imkanını sağlamaktadır. Bir çok âyette bildirilen bu gerçeği Hz. Âdem ile eşinin de pekala bilmeleri ve onun sözlerine inanmamaları gerekirdi. İşte o âyetlerden birkaç tanesinin meali:

*"Benim kullarım üzerinde senin asla bir hakimiyetin olmayacaktır."*³⁸

"Hesaplar görülüp iş tamamlanunca Şeytan onlara şöyle diyecektir: 'Allah size doğru vaade bulundu. Ben de size bir şeyler vaad ettim, ama sözümünden caydım. Doğrusu benim size istediğimi yaptıracağ gücüm yoktu. Sadece ben sizi davet ettim, siz de benim çağrımı kabul ettiniz. O halde beni ayıplamayın, kendi kendinizi kınayın! Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz

³⁸ İsra, 17/65.

*beni kurtarabilirsiniz. Daha önce beni Allah'a şerik yapmanızı da reddetmiştim.' Elbette böyle zalimlerin hakkı gâyet acı bir azaptır."*³⁹

*"Şeytan onlara sadece vaadlerde bulunur ve onları bir takım kuruntularla oylar. Şeytan aslında onlara boş bir aldatmadan başka ne vaad eder ki?"*⁴⁰

f- Rivâyetin sonunda, Hz. Âdem'in Şeytanın teklifini kabul edip eşine gereğini yapması için onay verdiği nakledilmektedir. Hz. Âdem gibi bir peygamberin şeytandan geldiğini kesin olarak bildiği halde, kendisini en büyük günah olan şirke götürecektir bir planı onaylaması aklın kabul edeceği bir şey değildir.⁴¹ Farz-ı muhal, Şeytan ile Havva arasında böyle bir diyalogun geçtiği kabul edilse bile, Hz. Âdem hiç tereddüt etmeden kesin bir şekilde bunu reddederdi. Makul olan budur.

2- İkinci rivâyette Şeytanın Havva'ya, önceki rivâyetten farklı bazı sözlerle korkutmaya çalıştığından bahsedilmektedir. Bu sözlerin Şeytana ait olduğunu kesin olarak bildiğine göre, Havva'nın böyle boş vesveselere aldırması gerekmez miydi?

3-Üçüncü rivâyet, bir benzerini Tirmizi ile Ahmed b. Hanbel'in naklettiği merfu bir hadis metnidir. Bu metnin hadis kaynaklarında nakledilenden farkı 'Havva'nın bir çocuğu olursa ona Abdulharis adını vereceğine dair' adakta bulunmasıdır. Şeytanın kuru bir vesvesesi ile Havva'nın kendi kendine böyle bir söz vermesi ve büyük günah olduğu açıkça belli olan teklifin gereğini yerine getirmesi makul gözükmemektedir.

4- Dördüncü rivâyette çocuğa Abdulharis ismini veren kişinin Hz. Âdem olduğu belirtilmektedir. Halbuki bir önceki rivâyette ismi veren kişinin Havva olduğu vurgulanmıştı. Aynı şahıstan rivâyet edildikleri halde birbiriyle açıkça çelişen bu iki rivâyetten her ikisinin birden doğru olması mümkün değildir. Öyleyse bunlardan ya birisi yalan ve yanlış; ya da her ikisi birden!...

5-Beşinci rivâyette, diğerlerinde bulunmayan şu ifadeler mevcuttur: "Havva çocuklarını Allah'ın kulu olarak nitelendiriyor ve onlara 'Abdullah-Ubeydullah' gibi isimler veriyordu." Bu ifadeler Havva'nın dilinin Arapça olduğu sonucunu doğurur. Dolayısıyla daha önce Abdulharis isminin verilmesine dair dile getirilen tenkitler bunun için de geçerlidir.

6- Altıncı rivâyete göre Şeytan açıkça kendisini belli edip çocuğa kendi isminin verilmesini istemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi böyle bir tutum sinsi Şeytanın tarzı olamaz.

³⁹ İbrahim, 14/22.

⁴⁰ Nisa, 4/120.

⁴¹ Bkz. Râzi, XV, 86; Kurtubî, VII, 338.

7-Yedinci rivâyette, Şeytan biraz kendi karakterine uygun olarak 'nasihatçi biri rolünde' karşımıza çıkmaktadır. Ancak Hz. Âdem, onun aynı role bürünerek başına ne belalar açtığını bilmektedir. Bu nedenle önce onu dinlemez. Fakat çocukları ölmeye devam edince onların yaşaması uğruna, Allah'a isyan etmeyi göze alarak Şeytanın sözünü dinler. (!)

Hz. Âdem, Şeytanın sözüne bir defa kanıp kötü sonuçlarını gördükten sonra bir daha aynı hataya düşer miydi? Elbette ki hayır... Farz-ı muhal bu olay gerçek olsa bile, bütün çocukları ölse; hatta kendi hayatları sönse dahi Hz. Âdem böyle büyük bir günaha teşebbüs etmezdi.

Ayrıca, rivâyette Şeytanın çocukları öldürdüğü bildirilmektedir. Bunun imkansız olduğunu ispat eden âyetleri daha önce arz ettiğimiz için burada tekrarlamaya gerek görmüyoruz.

Rivâyetin sonunda ise öncekilerde bulunmayan bir husus göze çarpmaktadır. O da Hz. Âdem'i şirkten tezkiye ve tebriye etme gayretidir. Ancak bu gayret beyhudedir. Şöyle ki: Rivâyette Hz. Âdem'in Şeytana ibadet etmediği için ibadet konusunda Allah'a ortak koşmadığı; sadece onun sözünü dinlemesi sebebiyle 'itaat etme konusunda' Şeytanı Allah'a ortak saydığı vurgulanmaktadır. Bu ifadelerden 'itaat etme konusunda şirk' adında bir şirk çeşidinin olduğu ve bunun gerçekte şirk sayılmayacağı sonucu çıkmaktadır. Oysa bu görüş Kur'an prensiplerine tamamen aykırıdır. Kur'an-ı Kerim'e göre Allah'ın hakimiyetini zedeleyecek, Ondan başka bir otoritenin varlığını kabule götürecek her söz ve davranış, bu inançla samimi olarak yapıldığı takdirde şirkdir. Sözü fazla uzatmamak için, bu hususa delalet eden âyetlerden sadece birkaç tanesinin meâlini zikretmekle yetineceğiz:

*"... Şeytanlar kendi adamlarına sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Şâyet onlara itaat ederseniz, siz de müşrik olup çıkarsınız."*⁴²

*"Yahudiler hahamlarını, Hıristiyanlar rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i Allah'tan başka Rab edindiler. Halbuki onlara bir tek İlahı ibadet etmeleri emrolunmuştu. Ondan başka hiçbir ilah yoktur.O, onların ortak koştukları şirkten münezzehtir."*⁴³

*"Baksana şu kendi heva ve heveslerini ilah edinen kimseye!..."*⁴⁴

8-Sekizinci rivâyet, açıkça İslamî prensiplere aykırı olan bir haberi insanların kabulüne mazhar olması için İslamî kılıfa uydurmak maksadıyla kullanılan bir cümle ile başlamaktadır: "Ne Âdem , ne de Havva şirk koşmuştur." Ancak daha sonra gelen ifadeler, yukarıda yapılan tenkitler dikkate alındığında, bu hükmü tamamen geçersiz kılmaktadır.

⁴² En'am, 6/121.

⁴³ Tevbe, 9/31.

⁴⁴ Furkan, 25/43; Casiye, 45/23.

Bu rivâyette rastlanan başka bir husus ise, “çocukların yaşaması için gerekli olan sırrı” Şeytanın bilmesidir. Böyle önemli bir sırrı, Allah’ın Şeytana mı, yoksa bir peygamberine mi bildirmesi daha mantıklıdır? Hz. Âdem’in Şeytanın bu safsatasına inanacak kadar akıldan yoksun biri olduğu düşünülebilir mi?

9- Dokuzuncu rivâyette diğerlerinden farklı olarak yine Hz. Âdem’in ve eşini şirkten tebriye etme sadedinde “onların ibadette değil de sadece isim konusunda Allah’a şirk koştukları” belirtilmektedir. Önceki rivâyetlerde olduğu gibi buradaki tebriye de bir işe yaramamaktadır. Çünkü çocuğa verilen ‘Abdulharis’ ismi sıradan bir isim değildir. Bu ismin verilmesiyle işlenecek olan günahın boyutu, sadece “Şeytanın emrini dinlemek” olgusuyla sınırlı kalmamakta; açıkça Allah’a ortak koşma hududuna kadar uzanmaktadır.⁴⁵ Zira ‘abd’ kelimesi Allah’a (Abdullah) ya da Allah’ın isimlerinden birine (Abdurrahman v.b.) isnat edildiği zaman ‘yoktan var edilmiş yaratık’ anlamına hamledilir.⁴⁶ Mesela, “Abdullah” ‘Allah’ın kulu’ yani “Allah’ın yarattığı mahluk, onun yoktan icat ettiği yaratık” anlamındadır. Nitekim Hıristiyanların daha sonra kendisine uluhiyet isnat edeceği Hz. İsa’nın daha annesinin kucağında bebek iken, bu iddiayı reddedercesine söylediği “إني عبد الله” (*ben Allah’ın kuluyum*)⁴⁷ sözü bu anlamı ifade etmektedir.⁴⁸ Abdulharis adına bu anlam perspektifinden bakıldığında Şeytana yaratıcılık vasfı isnat edilmekte ve böylece yaratma konusunda Allah’a ortak sayılmaktadır. Zaten bazı rivâyetlerde çocuğa ‘Abdullah- Ubeydullah- Abdurrahman’ gibi isimlerin verilmesi, bu ismin onlara alternatif olarak teklif edildiğini göstermektedir. Bu ise son derece aşîkar olan bir şirk örneğidir. Öyleyse şâyet Hz. Âdem’in Allah’a şirk koşmadığı söyleniyorsa, adeta şirk sloganı denebilecek vasıftaki böyle bir ismi çocuğuna asla vermediği görüşü kabul edilmelidir.

İsmin manası bu kadar açık ve net olmasına rağmen, bazı müfessirler Hz. Adem’i şirkten tebriye etmek için zorlama bir yoruma giderek şöyle derler: “Şeytan insan kılığında onlara geldiği için onun Şeytan olduğunu bilmiyorlardı. Dolayısıyla kendilerine iyilik yaparak çocuklarının yaşaması için dua eden bu insanın hatırasına saygının bir eseri olsun diye çocuklarına ‘Haris’in hizmetçisi’ anlamında Abdulharis adını verdiler. Buradaki ‘abd’ kelimesi ‘mahluk’ anlamında değil, ‘köle – hizmetçi’ anlamındadır. Bu

⁴⁵ Bkz. Râzî, XV, 86.

⁴⁶ Abd kelimesinin kullanıldığı manalar için bkz. Zemahşerî, Carullah Mahmud b. Umer, *Esasu'l-Belağa*, Beyrut 1385/1965, s. 406; er-Rağîb el-İsbahani, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an*, İstanbul 1986, s. 479.

⁴⁷ Meryem, 19/30.

⁴⁸ Bkz. İbnu'l-Cevzî, V, 228; Râzî, XXI, 209; Kurtubî, XI, 102; Beydavî, II, 33; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Ankara 1991, IV, 2018; Said Havva, *el-Esas fi't-Tefsir*, Kahire 1414/1993, VI, 3264.

nedenle Şeytana yaratıcılık vasfı isnat edilmemiştir. Ancak diğer insanlar için küçük hata sayılan fiiller, Peygamberler için büyük günah sayıldığından bu fiil ayette şirk olarak nitelendirilmiştir.⁴⁹

Bu ifadelerin ne kadar yersiz olduğu daha ilk cümlesinden anlaşılmaktadır. Yer yüzünde kendilerinden başka insan bulunmadığı halde, ilk insanlar nasıl başka bir insanın varlığını şüphe ile karşılamaz ve onun Şeytan olduğunu anlamazlar? Şayet bu isimde tevhid açısından bir mahzur yok idi ise Şeytan neden bu kadar ısrarlı davranmıştır?

10-Yukarıdaki ifadeler dikkate alındığında onuncu rivâyetin başında yer alan ‘Hz. Âdem, Allah’a şirk koşmuştu demekten Allah’a sığınırım’ sözü ile sondaki ‘bu sadece isim konusunda bir şirk koşmak idi’ ifadesi arasında açık bir çelişki olduğu görülmektedir.

11-Son rivâyette öncekilerden farklı olan tek şey “çocuğun öldürülmesi için Allah’ın Şeytanı ona musallat etmesidir.” Öldürmek ve hayat vermek dahil olmak üzere,⁵⁰ kainattaki bütün tasarrufların tek sahibi olan Allah’ın hiç gereği olmadığı halde ve bu işe nazır olarak Hz. Azrail’i tayin etmesine rağmen, Şeytana, kendi fiillerine ortaklık sayılabilecek bir yetkiyi vermesi düşünülebilir mi? Dolayısıyla bu ifadenin de Kur’an âyetleriyle ve özellikle tevhid inancıyla açık bir çelişki içinde olduğu aşikardır. Öyleyse bu ve benzer sözlerde ifade edilen hususlar İslam dininin malı olamaz. Bunlar olsa olsa sıradan günahkâr insanların pek çoğunun bile yapmayacağı çirkin fiilleri, peygamberlere isnat etmekte bir mahzur görmeyen bir kültürün ürünü olabilir.⁵¹

Sonuç

A’raf sûresinin 189. âyetinde Allah, “insanları tek bir nefis ile onun eşinden yarattığını” bildirmektedir. Buradaki tek nefisten maksat, çoğunluğun kabulüne göre Hz. Âdem olabileceği gibi genel olarak insan cinsi de olabilir. Müfessirler bu iki ihtimalin dışında müşrikler, Kureyş’in atası Kusay, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi değişik görüşler de ortaya atmışlardır. Ancak bu ihtimallerden birincisi, “yani tek nefisten maksadın Hz. Âdem olduğu” görüşü daha isabetli gözükmektedir.

Âyetin devamında, bahsi geçen tek nefis ile eşinin, bir çocuklarının dünyaya geleceklerini anladıkları zaman, “Allah’a kendilerine kusursuz ve sağlıklı bir evlat vermesi için dua ettikleri” nakledilmektedir. Bir sonraki ayette (A’raf , 7/190) ise Allah, “onlara kusursuz bir evlat verdiğini; fakat

⁴⁹ Bkz. İbnü’l-Cevzî, III, 303; Razi, XV, 88; Kurtubî, VII, 338-339; Muhammed b. Yusuf, VII (1), 96-97.

⁵⁰ Bakara, 2/28; Şuara, 26/78-81; Mülk, 67/1-2.

⁵¹ Örnek olarak bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 19/30-38. (İstanbul 1995, s. 17).

onların kendilerine ihsan edilen bu çocuk sebebiyle Allah'a ortaklar yakıştırdıklarını" beyan etmektedir. Önceki âyette tek nefis ile kast edilen şahsın Hz. Âdem olmadığı kabul edildiği takdirde bu âyetin yorumunda herhangi bir problem yoktur. Ancak o tek nefisten Hz. Âdem'in kast edildiği kabul edilirse, bu âyette de aynı şahıstan bahsedildiği izlenimi doğmakta ve Hz. Âdem'in Allah'a şirk koştuğu sonucuna varılmaktadır. Oysa Hz. Âdem ve eşinden bahseden kısım, 189. âyetin sonundaki dua cümlesiyle sona ermektedir. Zira bu âyet, kendinden önceki âyetlerle birlikte müşriklere tevhid delillerinden birisini hatırlatmaktadır. Bu hatırlatmadan sonra önceki muhataplara, yani müşriklere tekrar dönülmektedir. Dolayısıyla kendilerine ihsan edilen çocuk sebebiyle Allah'a şirk koşanlar, çocuklarına "Abduhat – Abduluzza" gibi putlara kulluğu ifade eden isimler veren Mekke müşrikleridir. Âyetin sonundaki şirk ile ilgili fiilin çoğul sigasında gelmesi (Allah onların şirk koştukları şeylerden münezzehtir) ve devamında putlardan bahsedilmesi bu görüşün doğruluğuna delalet eden en kuvvetli delillerden birisidir. Bütün bunlara rağmen klasik tefsirlerde kendilerine ihsan edilen çocuk sebebiyle Allah'a şirk koşanların Hz. Âdem ile eşi olduğu hususunda bir çok israilî rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlere göre, Hz. Âdem ile eşi, Şeytanın telkiniyle çocuklarına onun kulu olduğunu ifade eden "Abdulharis" adını vermişler ve bu isimlendirme nedeniyle şirk düşmüşlerdir. Söz konusu rivâyetler hem senet, hem de metin yönünden tenkide açıktır. Özellikle metinlerde yer alan ifadelerin pek çoğu hem akla, hem de Kur'an prensiplerine açıkça aykırıdır.